

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.366:338.124.4.001.86

Дмитрук Б. П.¹

ДОСВІД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Розглянуто стан і основні проблеми корупції в Україні. Обґрунтовано доцільність і можливість використання досвіду антикорупційної політики Сінгапуру, Гонконгу, інших країн у боротьбі з хабарництвом і зловживанням чиновників як передумови ефективного розвитку економіки країни.

Ключові слова: корупція, хабарництво, індекс сприйняття корупції, досвід антикорупційної політики, розвиток економіки.

ВСТУП

Про успіхи будь-якої країни у боротьбі з хабарництвом і зловживанням чиновників у світовій практиці судять за індексом сприйняття корупції, який щорічно, починаючи з 1995 р., розраховує міжнародна неурядова організація Transparency International. У 2013 році найменш корумпованими країнами виявились Данія і Нова Зеландія (в них індекс становив 91 за максимально можливого значення 100). Прикладом країни, яка з самого початку її створення поставила за мету не допустити корупції, є Нова Зеландія.

Більша частина населення Данії взагалі не розуміє, як може існувати корупція в країні як явище. Така ж тенденція склалася і в інших скандинавських країнах. Так, Фінляндія і Швеція ділять в рейтингу 3–4 місця (індекс 89), а Норвегія – 5–6 місце (індекс 86) з Сінгапуром [1].

Корупція, яка є складовою хабарництва, – це не лише кримінально-правова, а комплексна політична, соціальна, економічна і культурна проблема. В Україні вона своїми метастазами пронизала всі сфери сучасного життя. Без корупційного «змазування» не працюють деталі механізму держави, не надаються послуги в освіті, медицині, комунальні та інші види послуг населенню... Традиційні в усьому світі заходи протидії корупції в нашій країні, на переконання доктора економічних наук М. Хавронюка, не працюють через... корупцію [2].

¹ Рецензент – д. е. н., професор Мігус І. П.

Не схвалюються необхідні для протидії корупції закони, неналежним чином застосовуються діючі закони.

Головною загрозою для української демократії є саме корупція, яка в останні роки набрала майже відкритих форм і перетворилася в повсякденне явище.

Корупція підточує демократію і призводить до її моральної і культурної деградації. Щоб функціонувати, їй потрібні ті, хто дає хабарі, ті, хто їх бере, і пасивність або безпомічність решти суспільства. Вона блокує роботу інституцій, утримує медіа, змушуючи їх мовчати або працювати в режимі скандалів, не переймаючись пошуком глибшої інформації, без поваги до презумпції невинності тих, кого легковажно засуджує. У часи корупції найкраще продаються газети, які порпаються в чужій білизні, публікують провокації, роблять ставку на сексуальні плітки, здобувають таким чином читачів [3].

Корупція дискваліфікує політичний клас як такий, що живить популістські рухи, які зміщають еліти, відірвані від народу.

Влада України часто звинувачує в хабарництві звичайних людей – вони за власною ініціативою дають хабарі. Разом з тим спеціалісти не пов'язують рівень корупції в Україні з тим, що населення дає хабарі.

На переконання директора Інституту трансформації суспільства О. Соскіна, корупція вирізняється від хабарництва тим, що вона виникає там, де при владі знаходиться кланово-олігархічний капітал, який залежить від монопольного прибутку. Для збереження прибутку на керівні посади розставляються підконтрольні політики, які реалізують інтереси монополістів [3]. Так виглядає корупція в Україні, тому її наявність не залежить від людей. І подолати кланово-олігархічний капітал можливо лише за умови потужної народної підтримки [4].

На переконання експертів, законодавчими заходами побороти корупцію неможливо. На їхню думку, дещо можна було б покращити, змінивши модель виборів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду антикорупційної політики та можливості його використання для проведення антикорупційних реформ в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати дослідження «Барометр світової корупції» від Transparency International та Gallup International Association свідчать, що кожен четвертий житель у 107 країнах світу причетний до хабарництва. Водночас 9 із 10 людей на планеті готові вдаватися до дій, щоб його подолати. Україна посідає одне з останніх місць за рівнем віри в можливість подолання корупції: лише 29 % її громадян вважають, що боротьба проти хабарництва має сенс.

У 2012 році Україна «покращила» рейтинг «Індекс сприйняття корупції» і знаходилася на 144 місці серед 170 країн світу (табл. 1), а боротьба з корупцією «здійснювалась» урядом лише декларативно.

Таблиця 1

«Індекс сприйняття корупції» економікою деяких країн світу

№ п/п	Країна	Місце в рейтингу
1	Данія	1
2	Фінляндія	2
3	Нова Зеландія	3
4	Польща	41
5	Туреччина	54
6	Румунія	66
7	Росія	133
8	Україна, Центральна Африканська Республіка, Республіка Конго, Сирія	144
9	Папуа Гвінея	150
10	Туркменістан	170

Джерело: за даними Transparency International

«Паперових кроків» було зроблено багато. Ще в 2011 році була схвалена урядова програма боротьби з корупцією, і в бюджеті були передбачені кошти в сумі майже мільярд гривень. Національний антикорупційний комітет, який очолював Президент, демонстрував бурхливу діяльність, але за рік так нічого і не було зроблено.

За даними Transparency International, у 2012 році 95 % усіх коштів (понад 820 млн грн) державної антикорупційної програми України були спрямовані на заходи, далекі від боротьби з корупцією [5].

За даними опитування респондентів, органами державної влади в останні роки здійснювалось недостатньо заходів щодо боротьби з корупцією. Корумпованість державного сектору досягла 88 %; при вирішенні питань у державному секторі, вважають респонденти, важливо мати особистий контакт (83 % відповідей респондентів), а дії уряду у боротьбі з корупцією неефективні (80 % відповідей) [5].

Для України найбільший практичний інтерес являє досвід Сінгапуру і Гонконгу, де традиції хабарництва мали не менш глибоке коріння, ніж у нашій країні. У рік отримання незалежності Сінгапур був злиденною країною, яка імпортувала навіть прісну воду і будівельний пісок. Проте уряд на чолі з Лі Куан Ю перетворив Сінгапур у фінансовий і торговий центр Південно-Східної Азії. В перші роки існування держави іноземні інвестори не поспішали вкладати інвестиції в країну з високим рівнем корупції. Люди відкрито приймали винагороди, що є частиною азійського способу життя.

Боротьба з корупцією в Сінгапурі розпочалася з таких ключових моментів:

1. Була спрощена процедура прийняття рішень і вилучені будь-які двозначності в законах.

2. Відмінені практично всі дозволи і ліцензії для здійснення підприємницької діяльності.
3. Були різко підняті зарплати суддів і на ці посади залучили кращих приватних адвокатів. Заробітна плата сингапурського судді досягла декількох тисяч доларів на рік, а з 1990-х років перевищує 1 млн.
4. Державним службовцям, які займають відповідальні посади, заробітна плата була піднята до рівня топ-менеджерів приватних корпорацій (до 20–25 тисяч доларів на місяць). Нині місцева бюрократія вважається однією з найефективніших і найбільш високооплачуваних – заробітна плата сингапурських чиновників вища, ніж в рівних їм за статусом службовців у США [1].

Маючи наміри побороти корупцію, Лі Куан Ю не робив виключень не лише для великих представників своєї партії, але й для членів своєї сім'ї. В 1960 р. був прийнятий акт про недопущення корупції. Він збільшив тюремні терміни за хабарі і надав агентству по боротьбі з корупцією (АБК), директор якого підпорядковувався безпосередньо прем'єр-міністру, повноваження затримувати потенційних хабарників, проводити обшуки в їхніх квартирах, будинках і на роботі, перевіряти банківські рахунки і т. п. Пізніше покарання за хабарі декілька разів посилювали: наприклад, 1989 р. ввели конфіскацію майна. Агентство по боротьбі з корупцією ініціювало розслідування навіть проти близьких родичів Лі Куан Ю. Декілька підозрюваних у корупції міністрів засудили до різних термінів тюремного ув'язнення, деякі покінчили життя самогубством або втекли із країни.

У вересні 2010 р. Лі Куан Ю зустрівся з В. Януковичем. Через півроку Янукович побував у Сінгапурі, зустрівся з Лі Куан Ю. Проте досвід його країни, перевірений на практиці, так і не був запроваджений в Україні, а Національний антикорупційний комітет, який очолював Президент В. Янукович, – орган, який повинен був оцінювати ефективність антикорупційних зусиль влади, не збирався більше трьох років [6].

У китайців, як і в українців, здавна існують традиції «подякувати за допомогу», «за сприяння у вирішенні питання» чи «... дати потрібній людині». Гонконг (який був англійською колонією, а на сьогодні є спеціальним адміністративним районом Китайської Народної Республіки зі своїм урядом і своєю валютою), вважався одним із найкорумпованіших міст світу. Проте достатньо було в 1974 р. створити Незалежну комісію проти корупції, з підпорядкуванням особисто губернатору – і все зразу ж змінилося. Тепер хабарі в Гонконзі беруть не частіше, ніж в Англії.

Заступник директора прес-служби Незалежної комісії В. Чен переконана, що гонконгський досвід дозволяє перемогти хабарництво в будь-якій країні, зокрема і в Україні, але лише репресивними методами викоринити цю ганебну звичку неможливо. Потрібно

ліквідувати саму можливість для дачі хабара. Раніше в Гонконзі, щоб відкрити приватне підприємство, необхідно було зібрати до двадцяти дозвільних документів, і для цього необхідно було витратити цілий рік. На сьогодні всі довідки видаються в одній інстанції.

Спеціалісти із Гонконгу переконані, що головне в боротьбі з корупцією – допомога населення. Багато років люди боялися скаржитися на владу. І спочатку співробітники комісії по боротьбі з корупцією ходили по квартирах, роздавали жителям номери телефонів, закликали повідомляти про випадки вимагання хабарів. По місту розвішувалися плакати «Не будь сліпим до корупції!» і поряд номер «гарячої лінії», куди можна телефонувати цілодобово. Будь-який дзвінок, яким повідомлялося про факт корупції, можна було зробити анонімно. Дуже рідко, але дзвінки можуть здійснюватися просто із помсти. Тому всі дзвінки від населення на «гарячу лінію» записуються. І якщо перевірка нічого не підтвердила, починається розслідування, шукають людину, яка телефонувала (за наклеп в Гонконзі людина може отримати від одного до двох років в'язниці).

В Сінгапурі, як зазначалося вище, корупцію подолали високою заробітною платою чиновникам. В Гонконзі, де заробітна плата чиновників значно нижча, однією із головних умов для перемоги над корупцією стала зміна способу мислення.

Жителям міста постійно пояснюють: якщо вам не подобається система, коли без хабара нічого не можна зробити, тоді розпочніть з себе: не платіть, жалійтеся, вимагайте!

Працівникам міністерств зараз заборонено брати подарунки від незнайомих людей: дарувати можуть лише друзі – вартість подарунку не більше 500 доларів. В залежності від кількості хабарів чиновник може отримати до 15 років в'язниці. Майно, походження якого чиновник не може пояснити (наприклад, будинок, яхта тощо, придбані, але не підтвержені доходами), конфіскуються в казну.

Людина, яка працює на державній службі, зобов'язана бути прозорою для всіх.

В Гонконзі, безумовно, трапляються окремі випадки корупції в сфері бізнесу. Надходять скарги і на поліцейських, яким інколи важко утриматися від хабара навіть за умови суворого покарання. Але це лише поодинокі випадки.

Коли Гонконг вирішив покінчити з корупцією, в успіх ніхто не вірив. Але результати перевершили всі сподівання.

Протистояти корупції можна різними способами:

- через формування негативного ставлення громадян до всіх проявів цього рудимента, який істотно спотворює демократичні засади суспільства;
- через запровадження системного висвітлення у засобах масової інформації роз'яснень та популяризацію норм антикорупційного законодавства;

- через реалізацію державної антикорупційної політики;
- через проведення інших комунікативних заходів.

Ще Аристотель свого часу писав, що за будь-якого державного устрою найголовніше облаштувати справу так, щоб посадовим особам неможливо було наживатися [7].

Екс-голова Скотленд-Ярду в справах, пов'язаних з корупцією, Лорд Стіненс стверджував, що першою умовою успіху в боротьбі з корупцією є жорсткість і непримиренність. Інакше нічого не вийде. Тому недостатньо покарати когось і на цьому заспокоїтись. На їхньому місці обов'язково з'являться нові претенденти [8].

Заслуговує на увагу досвід антикорупційної справи Сполучених Штатів. Відповідно до їхнього законодавства, всі бізнесові структури, зареєстровані на Нью-Йоркській біржі, підлягають перевірці на корупційний вірус.

Але скопіювати ту чи іншу систему боротьби з корупцією неможливо. Кожній країні, на переконання голови Комісії із запобігання корупції Словенії Горана Клименчича, треба створювати і розвивати свою. Корупція – хвороба без універсального засобу лікування. Допоки його не визначиш, марно сподіватися на результат [9].

На переконання Котванова В., Україна не може копіювати методи боротьби з корупцією, які використовуються в цивілізованих країнах, де посадові особи, як і відомство, в якому ця людина працює, має не загальні, а детально регламентовані обов'язки і чітко визначену відповідальність за їхнє виконання. В цих країнах боротьба з хабарництвом ведеться шляхом жорсткого покарання, яке має сенс, оскільки хабар штовхає чиновника на порушення чітко сформованих норм.

В умовах України чиновник не завжди має мотивацію своєї діяльності. Закони, якими після їхнього прийняття керуються наші відомства, вони ж самі і створювали і при цьому проявляли чудеса винахідливості, щоб не обтяжувати себе необхідністю їх виконувати. А депутати їх приймали. Але такі заходи влади ні до чого не зобов'язували [10].

Боротьба з корупцією на сьогоднішній день – один з головних викликів нової влади. У липні 2014 року Верховна Рада не проголосувала за закон, який передбачав створення спеціального агентства протидії корупції, мотивуючи відмову недостатньою його підготовленістю.

Закон, який діє сьогодні, на переконання Рябошапки Р., не відповідає ні вимогам часу, ні очікуванням суспільства. Діючий закон не регулює питання протидії конфліктів інтересів, а також чітко не визначає процедуру декларації доходів і майна чиновників. Масштаби сьогоднішньої української корупції дають можливість об'єктивно оцінити те, наскільки працюють антикорупційні закони в країні [11].

7 жовтня 2014 року Верховна Рада України в першому читанні прийняла пакет із п'яти антикорупційних законів. Депутати проголосували і за створення Національного антикорупційного бюро. Бюро буде колегіальним органом і до його складу повинні увійти п'ять спеціалістів. Основна його функція – здійснення контролю за діями чиновників, а також перевірка відповідності задекларованих ними доходів.

Законопроект в принципі змінить процедуру декларації доходів чиновниками. Державні службовці будуть заповнювати декларації в електронному вигляді, а їхні дані будуть доступними для перегляду всіма бажаючими [11, 12]. Новий закон передбачає адміністративну відповідальність за недостовірну інформацію, внесена у декларацію про доходи.

ВИСНОВКИ

1. Корупція в Україні має радянське походження: велика кількість бюрократичних органів, дозвільних, довідкових та інших функцій протягом багатьох років набула відкритої форми і перетворилася на буденне явище.

2. Важливі реформи в Україні можуть бути реалізованими виключно за наявності довіри населення до політичних керівників країни. Позаяк довіри до попередньої влади у населення не було, то серйозні реформи не мали б успіху або були б проведені таким чином, що лише погіршили б ситуацію, як це мало місце з судовою реформою і реформою адвокатури.

3. Носієм політичної волі в антикорупційних реформах можуть бути громадянське суспільство і бізнес. З урахуванням ситуації, що склалася в Україні, ці структури повинні і в змозі взяти на себе всю відповідальність за успішне проведення реформ.

4. Україна є надзвичайно корумпованою країною, зокрема судова система, правоохоронні органи, державна служба, парламент, інші сфери. Країна посідає одне з останніх місць за рівнем віри в можливість подолання корупції, але дії уряду у боротьбі з корупцією були неефективними.

5. Досвід Сінгапуру і Гонконгу свідчить, що подолати хабарництво можна лише за рахунок застосування комплексу заходів: наявності політичної волі, зміни законодавчої бази, застосування репресивних заходів і за повної підтримки та довіри населення країни.

Застосування запропонованих заходів Україною здатне побороти надзвичайно ганебну практику хабарництва, яка підточує демократію, призводить до її моральної і культурної деградації, консервує бідність населення країни і знищує еліту держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевчук И. Украинское время идей Ли Куан Ю / И. Шевчук // Деловая столица. – 2014. – № 16. – С. 23.
2. Хавронюк Н. Коррупция: как «щук» выпускают «в реку» /

В. Хавронюк // Зеркало недели. – 2009. – № 19. – С. 6. 3. Вівьорка М. Корупція й «витікання» посад по-французьки / М. Вівьорка // Український тиждень. – 2013. – № 15. – С. 30. 4. Аргументы и факты в Украине. – 2011. – № 11. – С. 5. 5. Український тиждень. – 2013. – № 28. – С. 6. 6. Рябошапка Р. Не брать нельзя? / Р. Рябошапка // 2000. – 2014. – № 3. – С. В3. 7. Нагребецька І. Корупція – «STOP» / І. Нагребецька // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 203. – С. 4. 8. Стюард М. Только жесткость и непримиримость победят коррупцию / М. Стюард // Аргументы и факты в Украине. – 2008. – № 41. – С. 10. 9. Клименчич Г. У Словенії немає недоторканих / Г. Клименчич // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 208. – С. 5. 10. Котванов В. Коррупция в законе. Что делать? / В. Котванов // 2000. – 2011. – № 41. – С. F5. 11. Рябошапка Р. Декларация борьбы с коррупцией / Р. Рябошапка // Аргументы и факты в Украине. – 2014. – № 24. – С. 8. 12. Сегодня. – 2014. – № 218. – С. 2.

Дата надходження до редакції – 10.09.2014 р.